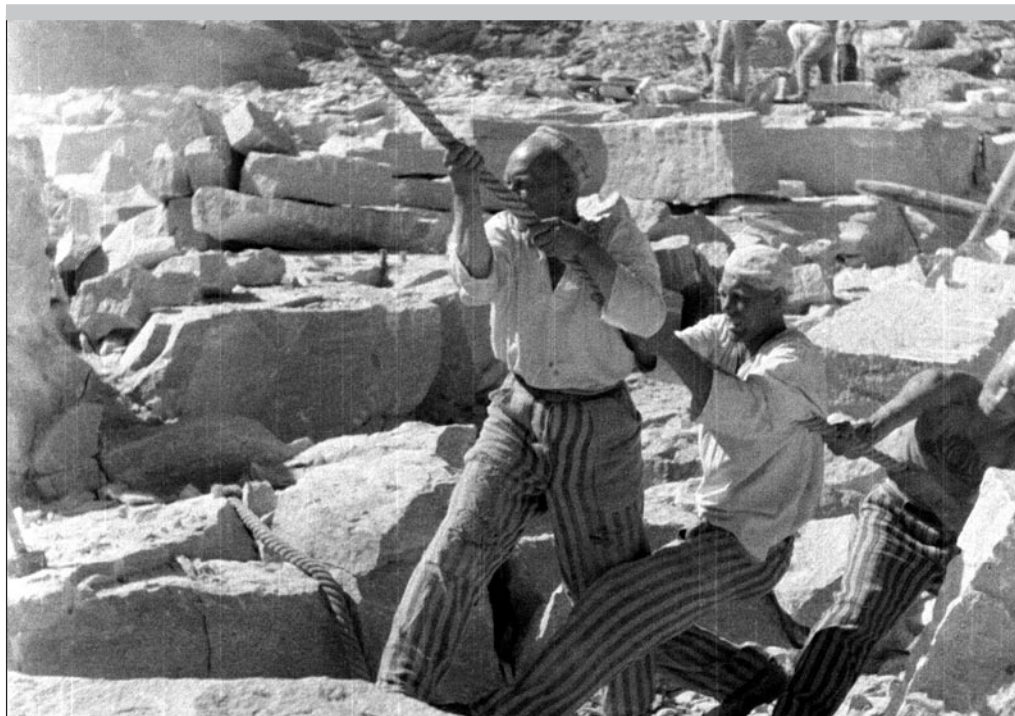

Tarmo Meristu (1913–1945). Kinomees ja vabadusvõitleja

Vangid töötavad Murru marmorikaevanduses Vasalemmas 1939. a. Kaader ringvaatest, arhivaal 289. EFA 0-130479

Tarmo Meristu sündis 17. aprillil 1913 Tallinnas Fiskarite peres (Meristu on 1930. aastatel eestistatud nimi). 1917. aastal kolis perekond maale, kus vanemad hakkasid Harjumaal talu pidama. Tarmo läks pärast alghariduse saamist edasi õppima Tallinna Tehnikumi masinaehituse teaduskonda, kuid kooli lõpetamise asemel pidi tööle asuma. Aastail 1932–1934 töötas ta Ilmarise tehases elektrikeevitaja abina. Järgnes ajateenistus Eesti sõjaväes, kus ta pärast väljaõpet teenis mereväe sideväelase-madrusena Osmussaare majaka meresidepunktis. Pärast sõjaväeteenistust tuli taas leiba teenima asuda, kõigepealt tee-remonditöölise brigadiri ja 1936. aastast kaubalaeva „Olev” katlakütja abina. Jaanuaris 1938 astus ta sisse kinostuudio „Eesti Kultuurfilm” uksest, õppis töö käigus filmioperaatoriks ja ligi viis aastat jäädvustas Eesti elu.

Filmiarhiivis on 19 Tarmo Meristu ringvaatepala ja dokumentaalfilmi Eesti Vabariigi ajast. Ta filmis näiteks palad „Tule hävitustöö Petseris” (1939) Petseri suurtulekahjust 24. mail 1939 ja „Töid Murru marmorikaevanduses” (1939) vangide tööst paekiviga, mille nimeks oli rahvakeeli Vasalemma marmor. Ta oli tegev operaator Noel Envaldi filmi „Vaateid Osmussaarelt” valmimisel ja filmis ise meie filmidokumentalistika kullasalve kuuluva filmi „Hülgepüük” (1938). Ka järgnevates ajalootormides jäi Tarmo Meristu esialgu nende

sündmuste jäädvustajaks, töötades ikka kinooperaatorina – esimesel Nõukogude aastal Tallinna Kinostuudios ja järgnenud Saksa okupatsiooni ajal Saksa kinokroonika „Ostland Woche” jaoks.

Augustis 1942 lahkus ta kinotöölt, sest tema sõnul „kinokroonikas töötasid sakslased ja minul tuli töötada sakslaste alluvuses, keda ma vihkan”. Andeka iseõppija tee viis hoopis teise eluvaldkonda. Tarmo Meristust sai „Estonia” teatris lavastaja abi. Lisaks sellele astus ta ka ise üles lavalauдалel, mängides näiteks Käämeri osa Albert Kivikase romaani „Nimed marmortahvilil” lavastuses (seda küll näitleja Harri Kaasiku dublandina), mis esietendus 18. detsembril 1942. Aprillis 1943 soovisid okupatsioonivõimud pikaajase töökogemusega kinomeest panna tööle rindeoperaatoriks. Selle asemel pages ta Soome, nagu tuhanded teised eesti mehed. Varem oli ta ise aidanud selliseid pagemisi korraldada. Ja taas, tuhandete eesti meeste kombel, astus ta 25. aprillil 1943 Soome sõjaväkke. Vaevalt neli kuud jõudis ta teenida kapralina ja nooremseersandina eestlaste üksuses – 47. jalaväerügemendi III pataljonis –, kui Harald Vellner värbas ta oktoobris 1943 sõjaväeluuresse. Soome Peastaabi luureosakond valis tuhandetest eesti vabatahtlikest parkümmend meest tegevuseks Eestis. Tarmo Meristu sai soomlaste ja eestlaste ühistegevuses loodud „Haukka” luuregrupi liikmeks.

Enne seda tuli küll alles luurajaks õppida, kuid juba enne saadeti ta novembris 1943 Eestisse tulevaseks tegevuseks eeltöid tegema. Siin otsis ja leidis ta konspiratiivkortereid, värvates kolm inimest neid pidama. Seejärel Soome naasnud, õppis Tarmo Meristu kuni suveni 1944 luurekursustel ja oli ka väljaõppel Suomussalmi kaugluurepunktis. Juulis saadeti ta taas Eestisse, nüüd juba luurama sakslaste järele soomlaste jaoks. Tarmo Meristu ja teised „Haukka” grupi mehed sellega aga ei piirdunud.

Juba eelmisel aastal Eestis salakorterite pidajaid värvates rääkis Tarmo Meristu Helmut Pedanikule: „...varsti saadetakse Soome sõjaväest eestlasi salaja Eestisse, et takistada taganevate Saksa vägede poolt Eesti Vabariigi kodanike röövimist ja seejärel alustada relvavõitlust pealetungiva Punaarmee vastu, et taastada Eesti iseseisvus.”

Ajalootormid olid tollal siiski tugevamad kui eesti meeste soovid ja tahe. Algul elas Tarmo Meristu valedokumentidega legaalselt Viljandis. Kas ja kui palju ta luureandmeid kogus ning neid Soome edastas, selle kohta täpsem info puudub. Küll aga võttis ta ühendust nii Eesti Omakaitse ülema kolonelleitnant Arnold Sinkaga kui ka Eesti Vabariigi Rahvuskomitee inimestega, kellega arutas vastupanu võimalusi. Nõukogude võimu süüdistus selle kohta oli hiljem – jäi Nõukogude tagalasse ja valmistas ette ülestõusu Nõukogude võimu vastu.

Tegelikult lõppes sügisel 1944 kõik – nii sõjaline vastupanu Punaarmeele kui ka side sõjast väljunud Soome luurega. Edasi tuli lihtsalt ellu jääda. Tarmo Meristu hakkas end varjama ühes Viljandimaa talus koos kahe samuti endise Soome luuraja Ilmar-Erik Jonase ja Helmut Pedanikuga.

Samal ajal tabas Nõukogude vastuluure „Smerš” Eestisse saadetud Saksa luure agendi Benita Arro, kelle üheks kontaktiks oli Helmut Pedaniku vennanaine. Sealt alustades jõuti samm-sammult „Haukka” meesteni. 6. novembril 1944 astus nende varjumispaika Saksa luurajana esinenud tšekist, kes pettis ka majarahva ära. Luurajaid mitte, kuid oli juba hilja. Ilmar-Erik Jonas hukkus võitluses, Helmut Pedanik ja Tarmo Meristu langesid vangi.

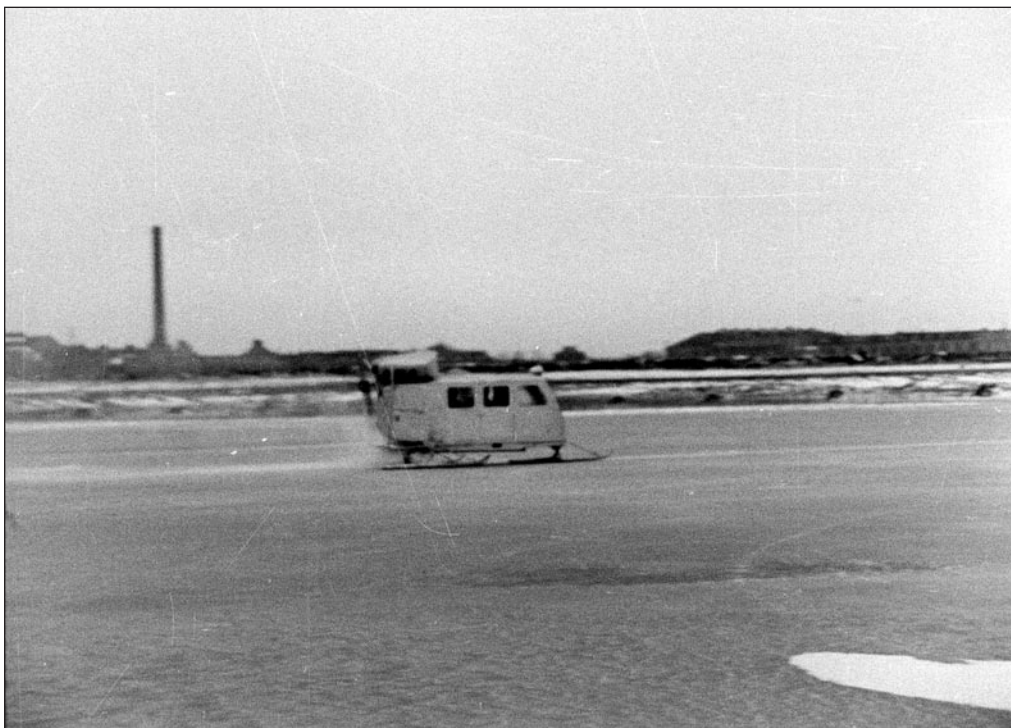
8. veebruaril 1945 mõistis Leningradi rinde sõjatribunal Tarmo Meristu ja Helmut Pedaniku „kodumaa reetmise” eest surma. 11. mail 1945 viidi otsus täide. 47 aastat pärast vangilangemist, 6. novembril 1991 rehabiliteeris nad Eesti Vabariigi Ülemkohus.

Tallinna-Harju politsei 20. aastapäeva paraad Vabaduse väljakul aastal 1938. Kaader ringvaatest, arhivaal 232. EFA 0-130674

Eesti Vabariigi 21. aastapäevale pühendatud sõjaväeparaad Vabaduse väljakul 1939. a. Kaader ringvaatest, arhivaal 262. EFA 0-130442

Piirivalve mootorsaan proovisõidul 1939. aastal. Kaader ringvaatest, arhivaal 262. EFA 0-130440

Kodutütred Rannamõisa suvekodus 1939. a. Kaader ringvaatest, arhivaal 279. EFA 0-130460

Kaader filmist „Viljandi“, aastast 1940, arhivaal 296. EFA 0-133834

Kaader filmist „Viljandi“, aastast 1940, arhivaal 296. EFA 0-133831

Tallinna Merekooli kursandid laboratooriumis määre- ja kütteaineid analüüsimas. Kaader ringvaatest, arhivaal 267. EFA 0-130675

Eesti NSV Territoriaalkorpuse ohvitserid annavad Punaarmeele vandetöötuse 23. veebruaril 1941. Kaader ringvaatepalast, arhivaal 445. EFA 0-135054